

OVER TAAL, TOPO, TIJD EN DE TOEKOMST

De vmbo-examens geschiedenis van 2016

Vergeleken met 2015 kwamen er dit jaar bij de klachtenlijn van het LAKS bijna drie keer zoveel klachten binnen over het vmbo-examen geschiedenis GTL. Docenten vonden het examen moeilijker dan andere jaren. Toch leverde dit examen het laagste percentage onvoldoendes op sinds 2004. Wat is er aan de hand? Tijd om het verschil tussen beeld en werkelijkheid eens onder de loop te nemen.

Huub Kurstjens is toetsdeskundige geschiedenis bij Cito (Huub.Kurstjens@Cito.nl).

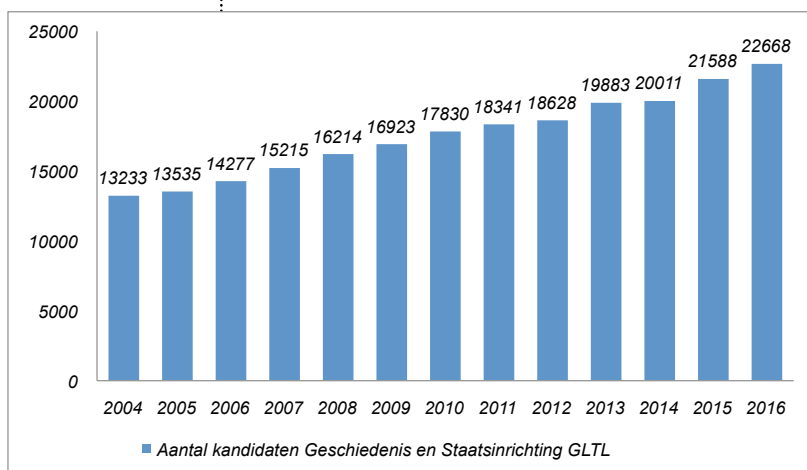
Een veelgehoorde, jaarlijks terugkerende klacht van leerlingen en docenten is dat het examen geschiedenis (te) talig is. Er zou sprake zijn van veel leeswerk, moeilijke vraagformuleringen, een te lang examen en van veel inzichtelijke vragen. Om met de lengte van het examen te beginnen: er zijn geen concrete aanwijzingen voor de constatering dat het examen te lang is. Al jaren wordt het aantal woorden in de examens bijgehouden. Dat getal is vrij constant (rond de vierduizend woorden voor de vragen en de bronnen samen). Over tijdnoed zijn geen klachten binnengekomen. Uit analyse van de toetsgegevens blijkt niet dat de laatste vragen in het examen slechter gemaakt of overgeslagen zijn. Verder gaf 89 procent van de docenten via WOLF aan dat het examen precies de goede lengte had. Daar zit het probleem dus blijkbaar niet. Maar waar dan wel? Misschien bij de taalvaardigheid van de leerlingen? Een leerling merkte in een reactie op: 'Ik was de helft al vergeten toen ik bij de vraag was.' Het probleem zit dan waarschijnlijk eerder in het verwerken van informatie bij 'langere' vragen en bronnen. Als

voorbeeld van een lange vraag werd vraag 31 genoemd. Daar staat een vrij lange 'Doe het zo' bij de vraag, die bedoeld is als steuntje voor de leerlingen om het antwoord 'voor te structureren'. Maar bij navraag tijdens de examenbespreking bleek dat niemand deze voorstructurering zou willen missen. Bovendien blijkt uit onderzoek dat eenvoudige staccatoachtige teksten niet leiden tot een beter begrip. Uit datzelfde onderzoek blijkt verder dat een persoonlijke tekst waarmee leerlingen zich kunnen identificeren beter wordt gewaardeerd, maar dat een zakelijk geformuleerde tekst beter wordt begrepen.¹

TAAL

Uit ander onderzoek blijkt dat leerlingen grote moeite hebben met het zodanig ordenen van informatie uit historische teksten dat de betekenis duidelijk wordt.² Daarbij speelt onder andere een rol dat historische begrippen die vaak eenvoudig en begrijpelijk lijken, dat bij nadere beschouwing niet zijn. Het toepassen van historische begrippen in contexten betekent veel lezen. En veel lezen kost veel tijd, energie en concentratie. Oppervlakkig lezen kan daarbij helpen, maar is tegelijkertijd de vijand van begrijpend lezen.³ Vmbo-leerlingen hebben moeite met verwijswaarden en bijzinnen, waardoor ze geneigd zijn doel (finaliteit) en oorzaak (causaliteit) te verwarren. Kortom, wat een tekst precies geschikt maakt voor een vmbo-leerling is, ondanks allerlei onderzoek, niet bekend. Alle examens worden zorgvuldig gescreend op Nederlands en historische juistheid van de vraagstelling. Wat de discussie complexer maakt, is dat 'een talig examen' vaak verward wordt met een examen waarin wordt gevraagd historisch te redeneren. Bij historisch redeneren gaat het om denkvaardigheden waarbij taal een belangrijk onderdeel vormt.

Tabel 1.

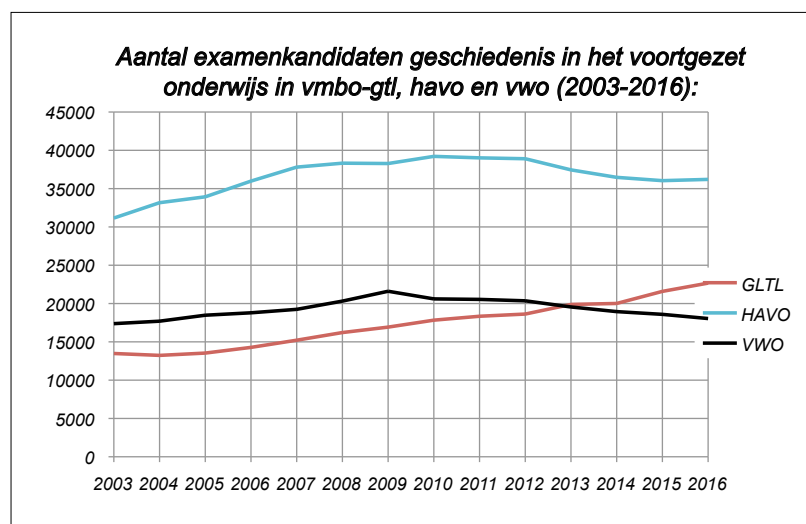

Het afgelopen decennium zien we een andere omgang met taal als gevolg van social media en de digitalisering van de samenleving. Er is een steeds grotere kloof ontstaan tussen het dagelijkse taalgebruik van leerlingen en de meer formele examentaal. Het gebruik van taal in examens kan echter om meerdere redenen niet aangepast worden aan het dagelijkse taalgebruik van leerlingen. Wel kan er meer rekening gehouden worden met de begrijpelijkheid en toegankelijkheid van teksten door bijvoorbeeld moeilijke woorden en bronnen te 'hertalen', maar dat gebeurt al. Het lijkt dan ook verstandig veel met oude examens te oefenen om op de 'taligheid' ervan voorbereid te zijn. Ten slotte zou, naast de laagdrempelige mogelijkheid om klachten in te dienen via de smartphone, ook een sterke toename van het aantal examenkandidaten geschiedenis in GTL een rol kunnen spelen. Dat aantal is de laatste jaren zó sterk toegenomen dat er op dit moment zelfs meer GTL- dan vwo-kandidaten zijn voor geschiedenis (zie tabellen 1 en 2).

TOPO

Volgens sommige docenten en leerlingen zaten er vragen in het examen die niet gesteld mochten worden, zoals kaartvragen die 'topografie' toetsen. Het betrof twee vragen in het examen: vraag 37 en 44. Sinds het Historisch Overzicht vanaf 2008 centraal getoetst wordt, staan er kaartvragen in de examens. In de syllabus staat duidelijk dat leerlingen voor alle zes perioden de staatkundige kaart moeten herkennen.⁴ Het is vreemd als een leerling leerstof krijgt over de aanslag in Sarajevo, de atoombom op Hiroshima, het Midden-Oostenconflict en de beurscrisis in New York, terwijl hij of zij niet weet waar deze plaatsen en gebieden liggen (vraag 44). Hetzelfde geldt voor de satellietstaten

van de Sovjet-Unie (vraag 37). In het examen van 2010-1 (vraag 34, bron 17) stond een vergelijkbare kaartvraag. Nieuw is het gebruik van kaarten op deze manier dus niet. Leerlingen moesten kunnen aangeven op welke kaart het IJzeren Gordijn te herkennen was. De kaart in het examen van dit jaar (bron 18) was een variant daarop. Cruciaal voor de beantwoording van deze vraag is dat leerlingen weten wat satellietstaten zijn en waar het IJzeren Gordijn lag. Namen van landen hoeven ze niet te noemen. Maakt dat van deze vraag een topografievraag? Horen historische kaartvaardigheden dan niet in een geschiedenisexamen? De vraag kende overigens een vrij gemiddelde moeilijkheidsgraad (p' 0.56) en discrimineerde uitstekend tussen de goede en minder goede kandidaten (Rit 38 en Rir 29⁵). Kortom de vraag deed precies wat een vraag hoort te doen in een examen, net als vraag 44 (p' 0.77, Rit 41 en Rir 34).

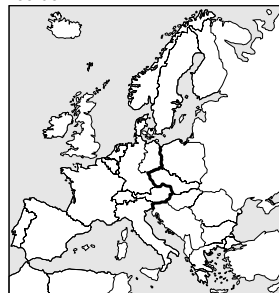
kaart 1

kaart 2

kaart 3

kaart 4

Boven: Tabel 2.
Links: Bron 17.
Onder: Bron 18.

- 1 Jentine Land en Ted Sanders, 'Hoe begrijpelijk en aantrekkelijk zijn studieboekteksten op het vmbo?' in: *Levende Talen*, 2003, volume 4, issue 1, p. 12-18. Overigens zijn de conclusies van dit onderzoek alleen gebaseerd op basis van teksten uit schoolboeken en niet op basis van examen-teksten (zie ook de pdf-versie: <http://tiny.cc/K05E1>).
- 2 Zie ook: Terence Honing, 'Taalsteun in het geschiedenisonderwijs' in: *Kleio*, mei 2016, p. 14-17.
- 3 Zie ook: Christian Mehr en Kerstin Werner 'Geschichtstexte verstehen' in: *Geschichte lernen*, juli 2012, p. 2-11.
- 4 <http://tiny.cc/K05E2> zie aldaar op p. 10 (BB), p. 20 (KB) en p. 31 (GTL).
- 5 De Rit- en de Rir-waarden geven aan in hoeverre een vraag discrimineert. Waarden hoger dan 25 discrimineren (erg) goed.

DE GEGEVENS VAN DE TOETS- EN ITEMANALYSE OP BASIS VAN DE VERSNELDE CORRECTIE

In deze bijlage staan schematisch de gegevens die bij het Cito via het Wolfsysteem zijn binnengekomen op basis van de versnelde correctie. Deze gegevens zijn nodig om een afgewogen oordeel te kunnen geven over de aanvaardbaarheid, validiteit en betrouwbaarheid van het examen. Ook is het mogelijk om op basis van deze gegevens een vergelijking te maken met eerder afgenomen examens. Samen met het commentaar dat na afname op de examens gegeven wordt, leidt dit tot de vaststelling van de normering (de N-term) door het CvTE.

HET VMBO-EXAMEN 2016 IN CIJFERS (ALLEEN DE PAPIEREN EXAMENS):

	GL/TL	KB
gemiddelde score / schaallengte	39,71 / 65	31,74 / 57
gemiddelde p' waarde*	0,61	0,55
vastgestelde N-term*	0,9	1,4
% onvoldoende (na vaststelling door CvTE)	17,7	17,9
gemiddelde cijfer	6,4	6,4
betrouwbaarheid*	0,76	0,67
standaarddeviatie*	7,78	6,43
aantal kandidaten	22.668	42
steekproefgrootte	19.730	39

NB De gegevens voor KB zijn veel minder betrouwbaar dan voor GL/TL vanwege het geringe aantal kandidaten dat een papieren examen afneemt en als gevolg van een veel kleinere steekproef. Het grootste deel van de KB-kandidaten geschiedenis maakt de digitale examens.

- De p'-waarde is een getal tussen 0 en 1 dat de moeilijkheidsgraad van een opgave weergeeft. De p'-waarde wordt berekend door de gemiddelde score op een opgave te delen door de maximaal haalbare score op die opgave. Een opgave met een p'-waarde van .10 is erg moeilijk; een opgave met een p'-waarde van .90 is erg gemakkelijk. In de tabel is de gemiddelde p'-waarde aangegeven als een percentage.
- De N-term is de normeringsterm, een ijkvariabele die ervoor moet zorgen dat aan kandidaten in verschillende jaren en tijdvakken even zware eisen worden gesteld.
- De betrouwbaarheid is de mate waarin de scores consistent, nauwkeurig en reproduceerbaar zijn, kortom vrij van meetfouten.
- De standaarddeviatie zegt iets over de spreiding van het hele examen: liggen de resultaten dicht bij elkaar (dan hebben de kandidaten ongeveer dezelfde resultaten) of is er sprake van spreiding van de resultaten. Hoe groter het cijfer, hoe beter de spreiding.

TIJD

De vragen die leerlingen al jarenlang als de moeilijkste vragen beschouwen, zijn de vragen waarbij gebeurtenissen en/of ontwikkelingen gekoppeld moeten worden aan jaartallen of perioden, of vragen die in een juiste tijdsvolgorde geplaatst moeten worden: de chronologievragen (vraag 12, 30, 39 en 45). Ze worden als lastig ervaren omdat er een helicopterview voor nodig is, een soort oriëntatiekennis dus. Leerlingen blijven chronologievragen moeilijk vinden, maar het lijkt erop dat er meer mee geoefend is. Deze vragen haalden in dit examen een duidelijk hogere gemiddelde p'-waarde dan in voorafgaande jaren.⁶

Op het examenforum van de VGN werd er gediscussieerd of enkele vragen wel of niet gesteld mochten worden op basis van de syllabus. De discussie spitste zich toe op vraag 16 en vraag 24. Bij vraag 16 werd opgemerkt dat de 'dodendraad' tussen Nederland en België tijdens de Eerste Wereldoorlog pas het volgende jaar in de syllabus staat en dus dit jaar niet gekend hoefde te worden. Het klopt inderdaad dat de 'dodendraad' pas het volgende jaar in de syllabus staat. Daarom wordt bij deze vraag in de inleiding al weggegeven wat de 'dodendraad' inhoudt. Vervolgens kan de vraag

'HET LIJKT VERSTANDIG VEEL MET OUDE EXAMENS TE OEFENEN OM OP DE "TALIGHEID" ERVAN VOORBEREID TE ZIJN'

dan beantwoord worden met de kennis en vaardigheden die behoren bij de syllabus van dit jaar. Bij vraag 24 was het bezwaar dat de leerlingen niet de grondwet van de Sovjet-Unie van 1936 hoefden te kennen. Dat is op zichzelf genomen juist, maar de vraag gaat niet over de grondwet van de Sovjet-Unie. Leerlingen moeten in staat zijn de kennis over democratische grondrechten die ze geleerd hebben bij de Staatsinrichting van Nederland toe te passen op het communisme in de Sovjet-Unie rond 1936 (Verrijksingsdeel!). Het gaat bij deze vragen dus om de manier waarop er met de syllabus in de examens wordt omgegaan: kennis en vaardigheden op basis van de syllabus moeten gekoppeld worden aan en toegepast worden in een andere, nieuwe situatie. Het gaat om denkvaardigheden die in de toekomst niet alleen bij geschiedenis, maar bij alle vakken een steeds grotere rol gaan spelen. Dit soort vragen hoeft niet per definitie moeilijker te zijn. Ze doen wel een groter beroep op denkvaardigheden en hebben daarom een productief karakter. Dat maakt dat leerlingen het examen als moeilijker ervaren hebben, terwijl de praktijk uitwijst dat het

behoorlijk meevalt, sterker nog: het percentage onvoldoendes was dit jaar historisch laag. Dat geeft ook aan dat de vermeende moeilijkheidsgraad van dit examen niet hoeft te leiden tot slechtere resultaten. Sommige vragen waren anders dan men gewend was, maar de zorg van de docenten of hun vmbo-leerlingen dit wel aankunnen, blijkt vooralsnog ongegrond.

TOEKOMST

De tendens om kennis en vaardigheden geleidelijk aan op een nieuwe, andere manier te toetsen, zal dan ook doorgezet worden bij de invoering van de nieuwe, aangepaste syllabus vanaf 2018, met als onderwerp: 'Historisch overzicht en staatsinrichting vanaf 1848'. Hiermee zijn we aanbeland bij een belangrijke verandering in de komende jaren: de nieuwe, aangepaste syllabus die de basis vormt voor de examens die afgenomen worden in 2018.⁷ Deze nieuwe syllabus staat al een tijdje op Examenblad.nl en op de website van CvTE.⁸ De belangrijkste veranderingen hebben betrekking op het in elkaar schuiven van Staatsinrichting, het Historisch Overzicht en het Verrijksdeed. Sommige onderdelen van de huidige syllabus worden geschrapt, enkele nieuwe onderdelen worden

opgenomen. De bedoeling is dat de omvang van de nieuwe examenstof min of meer gelijk blijft aan de omvang zoals die in de huidige syllabus is omschreven. De tendens om tegelijkertijd nieuwe vraagvormen te introduceren is hierboven al beschreven. De veranderingen lijken ingrijpender dan ze in werkelijkheid zijn.

Om docenten en leerlingen goed voor te bereiden, zal CvTE over enkele maanden een brochure publiceren met een nadere toelichting op de syllabus. Tegelijkertijd zullen er voorbeeldexamens beschikbaar komen voor het papieren examen GTL en de digitale examens BB en KB. In het najaar worden deze gepubliceerd op de website van Cito en/of Examenblad.nl.⁹ Uitgevers hebben hun methodes al aangepast. Tijdens de jaarlijkse vmbo-didactiekconferentie op vrijdag 4 november in Utrecht zal op de ontwikkelingen rondom de nieuwe syllabus en de wijze van examinering verder worden ingegaan.¹⁰ Het is voor de docent zaak de ontwikkelingen op de voet te volgen. Een slimme geschiedenisleraar is op de toekomst voorbereid... ■

⁷ Dit jaar gemiddeld p' 0.55 terwijl andere jaren het gemiddelde lag tussen p' 0.30 en p' 0.45.

⁸ Docenten doen er goed aan om in hun PTA voor leerjaar 3 en 4 hier nu al rekening mee te houden.

⁹ <http://tiny.cc/K05E3> en <http://tiny.cc/K05E5>.

¹⁰ Zie: www.cito.nl en www.examenblad.nl.

¹¹ Zie <http://tiny.cc/K05E6>.

De auteur dankt Stefan Boom, Gerard Steenhagen, Theo Poot, Evelien Verhelst en Rolf Zandbergen voor hun opmerkingen en bijdragen.

Thuis is ver weg

Hoe Nederlands-Indië dichtbij komt

Hoe is de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië verlopen? Hoe kijk je hierop terug, als je deze oorlog als kind hebt meegemaakt? En, welke verhalen worden doorgegeven aan de volgende generaties? Het zijn vragen die centraal staan in 'Thuis is ver weg'. In dit lesmateriaal gaan leerlingen aan de slag met de Tweede Wereldoorlog in Nederlands-Indië, de Indonesische onafhankelijkheidsstrijd en familiegeschiedenis.

Het lesmateriaal bestaat uit **fragmenten** uit de **NOS-documentaire 'De oorlog van acteur Eric Schneider'**, aanvullende bronnen en opdrachten. De leerlingen verdiepen zich in de historische onderwerpen aan de hand van het familieverhaal van acteur Eric Schneider, die tijdens de Japanse bezetting als 8-jarige jongen werd geïnterneerd, en zijn zoons Olivier en Beau (ook acteur en bekend van Goede Tijden Slechte Tijden) die in Indonesië plekken uit hun vaders jeugd bezoeken. Tevens gaan de leerlingen bij zichzelf te rade wie zij zelf zijn en hoe dat komt: welke rol spelen **familieverhalen** in hun familie? Hoe dragen deze verhalen bij aan hun eigen **identiteit**?

Het lesmateriaal is bedoeld voor leerlingen van 3/4 vmbo, maar ook voor andere niveaus en leerjaren. Voor meer informatie www.indischherinneringscentrum.nl.